

Povodom 30 godišnjice Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu

Dame i gospodo, kolegice i kolege,

Trideset godina jednog fakulteta društveno-humanističkih znanosti i nije razlog za veliko slavlje; u usporedbi s nedavno obilježenim stoljećima postojanja pravnog i bogoslovnog fakulteta, naša je trideseta obljetnica doista skromna. Ipak, ona zaslužuje pozornost jer je riječ o nečemu nesvakidašnjem, o fakultetu spram kojeg odnos nije kao spram drugih fakulteta društveno-humanističkih znanosti, o fakultetu kojemu je i sâm predmet njegova istraživanja, gotovo svih trideset godina njegova života, »radio o glavi«.

I da nije tako, činjenice bi bile dovoljne za odgovor na pitanje što je ovaj fakultet radio trideset godina.

Dopustite da ih nabrojim. Fakultet političkih znanosti osnovan je 1962. godine odlukom Sabora Republike Hrvatske kao prvi takav fakultet na cijelom prostoru srednje i istočne Evrope u takozvanom socijalističkom svijetu.

U proteklih trideset godina na Fakultet se upisalo 13.707 studenata, od čega je 4.467 diplomiralo, i to 2.267 politologa, 206 novinara i 1.994 profesora obrane i zaštite. Trenutno je na Fakultetu upisano 818 studenata na sva tri studija, točnije dva i pol, jer već dvije godine ne upisujemo na studij općenarodne obrane.

Na postdiplomskim studijima bio je upisan 1.281 polaznik, od čega je 316 magistriralo. Doktoriralo je 88 politologa, ne samo s našeg, već i s drugih fakulteta i drugih država i kontinenata.

U tri desetljeća nastavnici i suradnici Fakulteta objavili su brojne knjige, studije i članke.

Hrvatsko politološko društvo već odavno vrlo plodno surađuje s međunarodnim udruženjem za politologiju (IPSA), a od ove godine hrvatsko je udruženje samostalni član ove ugledne svjetske organizacije.

Fakultet političkih znanosti razvija znanstvenu suradnju s brojnim politološkim ustanovama u svijetu. Svake godine po nekoliko naših kolega boravi na fakultetima političke znanosti ili sličnim ustanovama, od Heidelberga, Pariza i Amsterdama, do sveučilišnih središta u SAD — bilo kao predavači i istraživači, bilo na specijalizaciji. Istodobno godišnje na desetine stranih kolega boravi na našem fakultetu. Imamo izvanrednu suradnju s Njemačkim, Američkim i Britanskim kulturnim centrom u Zagrebu. No, uz te činjenice valja spomenuti i njihov kontekst, u svjetlu kojeg one dobivaju posebno značenje.

Uz odluku o utemeljenju Fakulteta političkih znanosti naglašeno je da se osnivanje takvog fakulteta smatra izrazom demokratizacije tadašnjeg društva i odgovorom na potrebu za stručnim rješavanjem novih problema koji će se pojaviti otvaranjem procesa društvenih reformi. Očigledno, tadašnja vlast nije više bila u stanju svladavati autonomne procese otvorene reformom privrednog sustava, koji su dali naslutiti da do tada apsolutno kontrolirani društveni život postaje ili će postati, postupno, sve nepredvidljiviji. Pritom je, dakako, vladajuća partija očekivala da će Fakultet istraživati samo ono što ona dopušta i da će rezultate svojih istraživanja davati na raspolaganje isključivo njenim ideolozima. Međutim, uplašena da joj društveni procesi ne izmaknu kontroli, partijska je vlast zaustavila proces reformi, te ubrzo izrazila i nezadovoljstvo činjenicom da je Fakultet političkih znanosti počeo djelovati doista kao fakultet, što će reći, kao znanstveno-nastavna ustanova koja politiku istražuje kritički, zainteresirana jedino za njenu istinu, a ne ideološku interpretaciju i koja u nastavi studentima prezentira povijest svih političkih ideja, a ne samo socijalističko-marksističkih, domišljajući njihove vrijednosti i krajnje konzekvencije, makar bile i protiv postojećeg poretka boljševičkog jednoulmlja. I otada počinju nevolje: Fakultet ustrajava na autentičnom politološkom profiliranju, prema uzorima u Njemačkoj, Francuskoj, Velikoj Britaniji i SAD, a politička vlast i njeni ideološki čuvari »neupitnih socijalističko-marksističkih istina«, nalazeći u tome kritičku oštricu usmjerenu protiv vladajućeg poretka, sve nezadovoljniji, upućuju djelatnicima Fakulteta oštre zamjerke i neprikrivene prijetnje. Međutim, potkraj šezdesetih godina ostvarenje takvih prijetnji više nije jednostavno, jer u društvu toga vremena znanstveno-teorijsko i kritičko mišljenje brusi se na više mjesta, a iz inozemstva stižu upozorenja da bi represivne mjere protiv njega naišle na neugodne reakcije za tadašnji boljševički režim. A režim koji je sebe rado predstavljao drukčijim od onog u Moskvi i cijelom istočnom bloku, nije to mogao sebi dopustiti. U takvim okolnostima Fakultet se nastavio baviti svojim politološkim istraživanjima, kako fundamentalno-teorijskim istraživanjima antičke i novovjekovne filozofije politike i suvremenih teorija politike proizašlih iz svih triju metateorijskih ishodišnih točaka — normativističke, empirijsko-analitičke i dijalektičko-kritičke — tako i empirijskim istraživanjima koja sedamdesetih godina već uveliko provodi naš Institut političkih znanosti.

Sedamdesetih godina zaokružena je organizacijska struktura Fakulteta na koje su se odvijala tri studijska pogona: politologije, novinarstva i općenarodne obrane, uz vrlo djelatni Institut političkih znanosti kao posebne istraživačke jedinice Fakulteta, s bibliotekom s više od 30.000 naslova, časopisom »Politička misao«, koji je redovito izlazio četiri puta godišnje od 1964, i posebnom »Bibliotekom političke misli«, u kojoj su tiskani izvorni radovi naših nastavnika, izabrani radovi svjetske politologije, ali i stara djela hrvatske politološke misli i hrvatski prijevodi klasika politologije i političke filozofije (više od trideset naslova).

Dakako, partijski ideolozi ni dalje nas nisu ostavljali na miru. Zanimljivo je da su kritizirali i empirijska istraživanja; nazivali su ih nemarksističkima. Još je zanimljivije da ista istraživanja neki danas nazivaju režimskim. Nedavno nam je jedan

takav kritičar zamjerio što smo istraživali tadašnji delegatski sustav. Svaka ozbiljna politologija istražuje pored ostalog i političku zbilju koja je okružuje, a tadašnji je delegatski sustav bio dijelom političke zbilje. Dobronamjerna kritika bi lako uočila da su rezultati naših istraživanja govorili o disfunkcijama u tadašnjem sustavu upravljanja, i ne samo o disfunkcijama u njemu već i o tome da taj sustav *uopće ne može funkcionirati* na temeljima »dogovorne ekonomije« i jednopartijskog političkog monopola.

U istraživanju odnosa socijalizma i javnosti nije se glorificirao socijalizam, već se, naprotiv, ukazivalo na to da je socijalizam *nespojiv s demokratskim funkcijama javnosti*. A kako smo se bavili Marxom i Lenjinom? Dovoljno je pogledati naziv knjige u kojoj su objavljene rasprave s jednog simpozija: »Lenjin izvan mitova«. A Marxa smo razmatrali kao jednog od teoretičara politike, i to u suprotnosti spram kako idealističkog tako i materijalističkog dogmatizma. Da li smo se ipak i marksizmom i samoupravljanjem, premda kritički, previše bavili? Možda i jesmo, ali ne mnogo više od drugih. Zar na drugim fakultetima nije bilo i »marksističke filozofije« i »samoupravnog prava« i »ekonomije udruženog rada«? Taj grijeh svi smo imali. Nažalost. No, to je bilo neizbježno. Neki od tih grijehova bili su i zakonom propisani, poput famoznog »Marksizma i TIPS-a«. Uostalom, tko bi tada mogao nekažnjeno govoriti i pisati i višestranačju i parlamentarnoj demokraciji?

Što je bilo loše, uklonit ćemo iz nastavnog plana i programa. Mnogo toga je već uklonjeno. Ni to neki kritičari nisu uočili. No, ostavimo kritike, ne ljutimo se ni na one utemeljene, ni na one neutemeljene. Bilo je i bit će nesporeduma. Njih valja uklanjati strpljivim razgovorima. Na kraju krajeva, dio takvih nesporeduma je prirodna posljedica činjenice da su ponekad i mnogi od nas govorili jezikom bivše politike i uključivali se u proizvodnju njene legitimacijske osnove, bilo tragom iluzije da je proklamirane ideje socijalne pravde, jednakosti i slobode doista moguće ostvariti i na komunistički način, bilo tragom spoznaje da se i unutar toga nametnutog okvira može i mora poraditi na posredovanju boljeg svijeta i bolje politike. Zadovoljstvo je, premda pomalo gorko, slušati prigovore upućene Fakultetu političkih znanosti potkrijepljene argumentacijom koja upotrebljava *pojmove* koje je upravo politologija lansirala u javni prostor našeg društva.

Šteta je što i druge aktivnosti, čije je značenje i nacionalno i demokratsko, nisu bile toliko uočljive. Jasno je da neke i nisu smjele biti obznanjene na velika zvona. Tako je, naprimjer, malo poznato da su djelatnici ovog fakulteta 1971. godine formulirali poznate ustavne amandmane o hrvatskoj nacionalnoj državnosti, da su bili istaknuti sudionici »hrvatskog proljeća« pišući u »Hrvatskom sveučilištu« i »Hrvatskom tjedniku«, da je studij ONO izboren u sukobu s tvrdom linijom JNA, kao način prodora javnosti u, do tada strogo zabranjeno, područje njene nedodirljivosti, da je upravo naš fakultet organizirao tiskanje prvog autentičnog hrvatskog prijevoda Aristotelovih tekstova, već 1982. godine »Nikomahove etike«, potom »Metafizike« i »Politike« (poznati Ladanovi prijevodi).

Zbog aktivnosti nekih naših nastavnika u »hrvatskom proljeću« morali smo, nakon njegova sloma, nažalost, jednog nastavnika udaljiti s Fakulteta, drugog iz na-

stave. Bila je to doslovno *cijena opstanka* nakon do tada najsnažnijeg političkog pritiska iz vrhova partijske vlasti. Njihovom ultimativnom zahtjevu za, kako se to nazivalo, »radikalnim raščišćavanjem s nacionalizmom«, morali smo udovoljiti. Nastavnik koji je udaljen s Fakulteta, razumije se, odmah nakon prvih slobodnih izbora u Hrvatskoj vraćen je na Fakultet.

Nećemo pretjerati ustvrdimo li da je i u pobjedu političke samosvijesti hrvatskog naroda kojom je uspostavljena samostalna i demokratska država Hrvatske prije dvije godine ugrađen i naš rad. Iako fundamentalna teorijska istraživanja politike, kojima smo se na Fakultetu bavili više nego istraživanjima političke empirije, ne pridonose izravno uvećanju neposredno učinkovitih kritičkih potencijala javne svijesti građana, znanstveni radovi naših politologa i njihovi kritički osvrti na političku praksu jednopartijskog socijalističkog monopola, iskazivani na javnim tribinama i putem sredstava javnog komuniciranja, zasigurno nisu bili bez utjecaja na razvoj političke svijesti građana i njihovih demokratskih očekivanja. Ni svoje studente nismo poučavali samo tome kako se politika empirijski pojavljuje i kakve su sve ideje o njoj napisane tijekom dvije tisuće godina politološkog mišljenja, već smo u njima budili i razvijali potrebu za demokracijom.

Da Fakultet nije nipošto anacionalan, pokazalo se i u ovom presudnom povijesnom vremenu obrane Republike Hrvatske od velikosrpske agresije. Naši studenti i diplomanti masovno su se uključili u redove HV i tijekom rata u vrlo velikom broju obnašali u njoj visoke zapovjedne i druge funkcije: zapovjednika brigada, bataljuna i satnija, članova zapovjedništava u postrojbama HV, ZOGZ-u, operativnih zona i operativnih grupa, u GSHV i Ministarstvu obrane Republike Hrvatske. Neki su, nažalost, i poginuli u domovinskom ratu.

Dame i gospodo, teško je raditi u sjeni vješala, s Damoklovim mačem iznad glave, kao što je morao raditi Fakultet političkih znanosti. Što je politika manje demokratska, to se više skriva od javnosti. Zatvorena u tamne prostore svoje *arcana imperii* ona strahuje od uvida u njenu istinu. I, što je nesigurnija u svoje legitimacijske temelje, to oštrije reagira na pokušaje skidanja zavjese s njene tajne. To smo iskusili u nedemokratskom poretku boljševičkog jednoumlja. Trpjeli smo udarce, strahovali za slobodu znanstvenog istraživanja politike, ali smo istrajavali na njemu, uvjereni da je i tradicija akademske politologije u demokratskom svijetu i logika društvenog razvoja u domaćem podneblju na strani naših politoloških nastojanja. Pogotovo politolozi znaju da je poredak boljševičkog jednoumlja povijesno osuđen na propast, kao protivnik ljudskoj prirodi, u čijim temeljima živi neuništivi, kako bi to rekao Georg Catlin, instinkt slobode.

Dame i gospodo, kolegice i kolege, konstituiranjem samostalne hrvatske države i demokratskim ustrojstvom vlasti u njoj, uspostavljena je nova društvena zbilja, u kojoj nalazimo i novu šansu za politologiju i Fakultet političkih znanosti. Nadam se da nije potrebno dokazivati da je znanstveno istraživanje politike potrebno. Ono nije samo potrebno nego je u društvenim uvjetima gospodarskog i socijalnog pluralizma nužno. Na to ukazuje i stoljetna tradicija institucionalne politologije u Francuskoj, Velikoj Britaniji i drugim zemljama građanskoga svijeta. U društvenim uv-

jetima tržišne privrede i pluralističke demokracije ishodište i dinamika politike daleko su složeniji nego u društvenim uvjetima netržišne privrede i jednopartijskog monopola. Za umno političko djelovanje zdravorazumska pronicljivost u tim uvjetima nije dovoljna. Potrebno je sustavno prikupljanje za racionalno odlučivanje relevantnih informacija i njihova obrada, potrebno je otvoriti uvid u stvarno značenje tekućih društvenih pojava i domisliti njihove konzekvencije, a to može činiti samo znanost. Nova demokratska vlast nema razloga da stara ideološka ograničenja zamijeni novima. Naprotiv, sloboda znanstvenog istraživanja politike u interesu je Hrvatske. Politologija i Fakultet političkih znanosti ne upušta se u strancarenje i političke borbe. To nije njihov posao. Politologija nije čak primarno usmjerena ni na kritiku političkih pojava, već na njihovo istraživanje. Zato Fakultet političkih znanosti nije ni opozicijska prijetnja vladajućoj politici, niti je vladavska prijetnja opoziciji.

Fakultet političkih znanosti svojom znanstveno-nastavnom djelatnošću služi narodu i njegovim općim interesima. Pritom ne mislimo, dakako, da služi samo publici vlasti i njenim neposrednim interesima, već i vlasti samoj i posrednim interesima društvenog razvoja.

Politologija iznalazi premise za racionalno političko zaključivanje i odlučivanje, utječe na razvoj demokratske političke kulture građana, obrazuje organizatore, analitičare i tehnologe političkog upravljanja, novinare i komunikologe, pa i stručne djelatnike za poslove civilne obrane i nacionalne sigurnosti.

Politolozima, naravno, nisu strane ni druge specifične artikulacije nacionalnih interesa u pojedinim povijesnim trenucima kao što je sadašnji, u obrani hrvatske države, u reafirmaciji hrvatskog nacionalnog identiteta, u jačanju hrvatske nacionalne samosvijesti i promicanju onih nacionalnih vrijednosti kojima se Hrvati uključuju u svjetsku zajednicu civiliziranih nacija. Uvjeren sam da će hrvatski nacionalni interes biti i nova inspiracija za politološka istraživanja, čime bi se uspostavila izravna veza s povijesnom crtom hrvatske politologije začetom aktom Marije Terezije od 17. srpnja 1769. godine, kojim je osnovan Političko-kameralni studij u Varaždinu.

Kolegice i kolege, u proteklom tridesetgodišnjem razdoblju nismo dovoljno pozornosti posvećivali hrvatskoj nacionalnoj ideji i državotvornom interesu, sada to valja nadoknaditi. To nije i ne smije biti na štetu znanstvenog digniteta našeg politološkog posla, jer nacionalnom se interesu najbolje služi upravo visokom razinom plodotvornog znanstvenog rada.

Fakultet političkih znanosti se mora što prije prilagoditi novim uvjetima i potrebama samostalne i demokratske Hrvatske, mijenjajući ono što u tome smeta u organizaciji Fakulteta, nastavnom planu i programu, kadrovskoj strukturi. Na solidnim politološkim temeljima, postavljenim i uvršćenim u ovih trideset godina, uvjeren sam da to neće biti teško. U protekla tri desetljeća razvijali smo politologiju usprkos političkim pritiscima. Nova, demokratska vlast nema razloga za političke

pritiske na Fakultet političkih znanosti, a bez tih pritisaka politologija ima šanse uspješnije djelovati.

— Učinimo sve da tako i bude. Nadam se da nije pretjerano očekivati u tome i pomoć Sveučilišta i nadležnih državnih organa, ako ništa drugo u pronalazaženju prostorija za rad Fakulteta koje bi bile primjerenije od ovih u kojima smo zbijeni i prinuđeni na cjelodnevni nastavni pogon u velikim grupama studenata. Očekujemo i pozitivan odgovor na našu inicijativu da se na Fakultetu osnuje i studij civilne obrane i nacionalne sigurnosti.

Ulaganje zajednice u naš fakultet bilo bi vraćeno višestruko korisnim rezultatima intenzivnijeg i potrebama razvoja samostalne i demokratske Hrvatske primjerenijeg znanstveno-nastavnog djelovanja.

Proteklih trideset godina nije, dakle, na Fakultetu političkih znanosti utrošeno uzalud. Slijedećih trideset godina moraju biti i bit će bogatije i plodnije.

Tomislav Jantol